

Om at gøre kirkebøger lettere anvendelige

Af *Peter Ramskov Andersen*

Næppe nogen vil bestride, at de lokalhistoriske arkivers vigtigste opgave er at indsamle og opbevare arkivalier, billeder og andet materiale fra det lokalområde, arkiverne er beliggende i. Denne indsamling vil som oftest koncentrere sig om arkivalier fra dette århundrede, sjældnere om det 19. århundrede, og hvad tiden før 1800 angår, er langt det meste stof at finde i de offentlige arkiver.

Alligevel kan et lokalhistorisk arkiv have megen gavn af at investere tid og arbejde i at gøre én af de ældre kilder til lokalhistorien, nemlig kirkebøgerne, lettere tilgængelige for en bredere kreds. De seneste år har set en opblomstring som aldrig før af den personal- og slægtshistoriske interesse, hvad man let kan overbevise sig om ved at aflægge et besøg på læsesalen på et af landsarkiverne. Originaleksemplarerne af de ældste kirkebøger er for længst gemt bort i magasinerne og erstattet af fotokopier eller mikrofilm på læsesalene. Det er meget anstrengende at sidde foran et mikrofilmlæseapparat i timevis og spole frem og tilbage for at finde en bestemt oplysning; langt lettere er det at bruge fotokopierne, hvis man vel at mærke er i stand til at tyde den ofte vanskeligt læselige håndskrift.

I Paarup Lokalhistoriske Arkiv diskuterede vi (arkivets leder og undertegnede), hvad der kunne gøres. Udspringet lå oprindeligt i vore private slægtshistoriske interesser, men vi indså hurtigt, at et grundigt kendskab til sognets kirkebøger automatisk ville give en betydelig viden om mange sider af sognets historie fra midten af det 17. århundrede og frem.

Vi besluttede, at det første skridt måtte blive at lave en transskription af sognets ældste kirkebøger, således at de blev tilgængelige i en maskinskrevet udgave. Paarup sogns første kirkebog omfatter årene 1646–1698, i alt 333 sider. Dele af den er skrevet ualmindeligt sjusket, mange ord og vendinger er uvante, ligesom de skiftende præster med

rund hånd har drysset latinske sentenser ud over siderne. Alt i alt havde det nok været klogere at starte med kirkebog nr. 3 (1752–1814), der er pænere ført, og så bruge erfaringerne fra denne på de to første kirkebøger.

Imidlertid bestilte vi en fotokopi af kirkebog nr. 1 på Landsarkivet i Odense, delte stakken i to lige store bunker og gik i gang. Vi havde bestemt at gengive teksten ordret, men ikke bogstavret; dette sidste ville blive meget tidkrævende og overflødigt til vort formål. I løbet af efteråret 1983 blev siderne skrevet ud i hånden, idet vi i første omgang oversprang de ord, der ikke umiddelbart kunne tydes. Efterhånden som rutinen voksede, kunne vi så vende tilbage til problemerne og ofte løse dem. Det kan i øvrigt varmt anbefales at være to til et sådant projekt: Man holder hinanden til ilden, hvad den ene part ikke kan tyde, kan den anden tit klare osv.

Tilbage blev nogle vanskeligt læselige ord, til hvis læsning Landsarkivet i Odense ydede venlig hjælp. Hvad der herefter ikke er blevet tydet, er ikke meget, og det, der mangler, er undertiden ulæseligt på grund af beskadigelser af kirkebogen. Dennes sider er ofte beskrevet helt ud til kanten, og bladrende fingre har i tidens løb slidt så meget af papiret, at noget af teksten er røget med. Andre ord er skjult under blækklatter, eller blækket er bleget til ulæselighed. Ofte går de spinkle, næsten farveløse pennestrøg tabt ved fotokopieringen, og dér viser det sig så, at et blik i den originale kirkebog kan klare vanskelighederne.

De mange latinske sætninger er oversat efter bedste evne. Endvidere er der tilføjet en ordliste, der kan yde hjælp til forståelsen af de mange latinske enkeltord, forkortelser og ikke mere brugte ord, der forekommer i rigt mål.

Inden renskrivningen gik i gang, blev kirkebogens dateringer, der for de flestes vedkommende bruger kirkeårets betegnelser for søn- og helligdage, omsat til den almindelige kalenders datoangivelser. I den maskinskrevne udgave er disse anbragt i en særskilt rubrik på hver sides højre del. De fleste kalenderbetegnelser blev opløst ved hjælp af Bauers »Calender for Aarene fra 601 til 2200 efter Christi Fødsel«, mens enkelte blev klaret ad anden vej. Således varede det noget, inden vi fandt ud af, at Festum Eucharisticum var det samme som Taksigelsesfesten for den afslåede storm på København den 11. februar 1659.

Renskrivningen blev afsluttet i foråret 1984, hvorefter der blev taget fotokopier i tre eksemplarer af de 360 sider. Ét eksemplar blev overladt til Odense Centralbiblioteks lokalhistoriske afdeling, ét eksemplar til Landsarkivet, mens det sidste er beregnet til brug på Paarup

Lokalhistoriske Arkiv. Straks derefter gik vi i gang med kirkebog nr. 2, og på nuværende tidspunkt (august 1985) er kirkebog nr. 2 og 3 (op til 1814) færdigtransskriberet og maskinskrevet.

Hvilke oplysninger giver kirkebøgerne så? Først og fremmest er der naturligvis de rent personalhistoriske. De fleste lokalhistoriske arkiver kender til at modtage forespørgsler fra slægtsforskere, og her er det en stor lettelse at kunne slå op i et maskinskrevet bind for at finde ønskede oplysninger. Men der er meget andet stof at hente; stof, der måske har større lokalhistorisk interesse. Især kirkebøgerne før 1814 indeholder en rigdom af oplysninger om sognets liv: Her er notitser, der viser, hvordan landets almindelige historie afspejles lokalt (f.eks. under svenskekrigene); optegnelserne om begravelserne kan afsløre, at der har raset en koppeepidemi; sognepræsten har måske nedskrevet sin højst personlige mening om de kære afdøde osv.

Men for næsten enhver eftersøgning gælder det, at man kan blive tvunget til møjsommeligt at gennemlæse et stort antal sider for at finde den ønskede oplysning, og enhver flittig bruger af de gamle kirkebøger ved at påskønne de eksisterende registre. Disse er som regel udarbejdet ved, at kirkebøgernes oplysninger først er skrevet ud på sedler, der derpå anbringes i alfabetisk orden og renskrives. Hele processen er meget tidrøvende og kræver omhyggelige kontrolforanstaltninger for at give et pålideligt resultat. Det vil her være oplagt at gå over til at benytte elektronisk databehandling, der som én af sine store fordele har muligheden for meget hurtigt at behandle store mængder af ensartede oplysninger, hvad kirkebogsindførslerne må siges at være.

I Paarup Lokalhistoriske Arkiv har vi sideløbende med transskriberingen af kirkebøgerne arbejdet med at indkode disses oplysninger på EDB med – i første omgang – det formål at udarbejde alfabetiske registre over viede og døde m.m. Efter at selve EDB-programmet var i orden, blev oplysningerne indført i skemaform. For begravelsernes vedkommende kan et udfyldt skema se således ud:

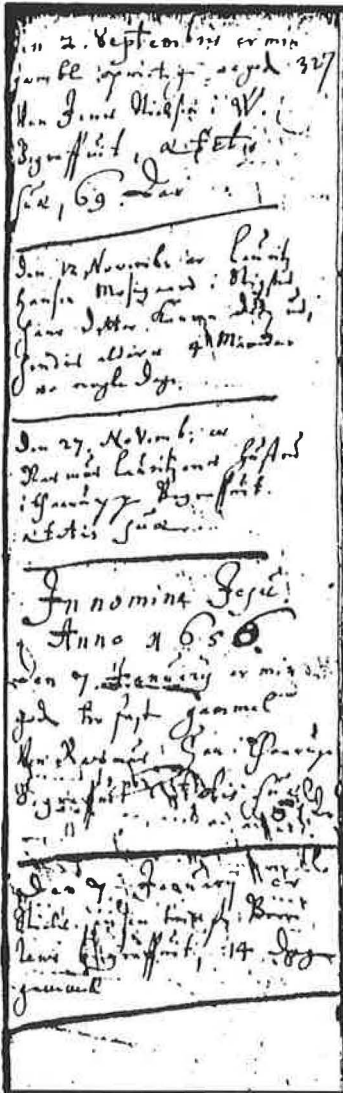
Køn	: M
Navn	: Claus Mikkelsen
Erhverv	: ?
Bopæl	: Villestoft
Dødsdato	: ?
Begravelsesdato	: 24071664
Alder	: 0
Ægtefælle	: ?
Far	: Mikkel Smed
Mor	: ?
Diverse	: ?

Dateringer angives med 8 cifre i rækkefølgen dag, måned, år, mens oplysninger, der ikke har deres naturlige plads i de 10 første linier, anbringes i diverse-linien.

Denne del af arbejdet svarer til det traditionelle arbejde med seddeludskrivning og er præcis ligeså kedelig og nogenlunde ligeså langvarig. Men foretages indkodningen ikke omhyggeligt, er arbejdet udført til ringe nytte. Til gengæld kommer belønningen straks derefter: Når f.eks. alle begravelser er lagret i datamaten, kan man uden yderligere arbejdsindsats få dem udskrevet i alfabetisk orden. Mulighederne er dog ikke udtømt med dette register. Skulle man have lyst til at få at vide, hvor mange smede der anføres som begravet i Paarup sogn, indtaster man i et særligt program ordet »smed«. Få sekunder senere kommer en udskrift af samtlige tilfælde, hvor dette ord forekommer. Det er muligt som søgeord at bruge alle de ord (og tal), der findes i de udfyldte skemaer. Dog er det en forudsætning, at man ved indkodningen har været konsekvent i stavemåderne, idet det ikke nytter at lede efter en mand ved navn Kristian, hvis han i datamatens lager er gemt som Christian. Dette forhold har betydet, at vi har udarbejdet en liste over »autoriserede« navneformer, der skal bruges ved EDB-arbejdet.

Rubrikken med »diverse« har vist sig meget anvendelig. På samme vis som med navneformerne har vi samlet en liste med stikord, der må bruges i denne skemaets sidste linie. Listen, der stadig udvides, rummer for tiden ca. 60 ord, spændende fra »aftakket« til »voldtægt«. Det er fortrinsvis de mere dramatiske eller usædvanlige begivenheder, der har givet anledning til, at sognepræsten har gjort en tilføjelse til de rutinemæssige notater. Tilværelsens mørkere sider er rigt repræsenteret. Således vil kodeordet »drab« give en udskrift, der viser, at krigen 1657–60 med Sverige også kunne medføre, at civile døde en voldelig død, mens kodeordet »bispevisitats« afslører, at biskop Thomas Kingo visiterede i Paarup kirke den 26. februar 1693. Måske var sognepræsten, hr. Laurits Knudsen Trøstrup, ikke helt tilfreds med sin høje foresatte, siden han i kirkebogen ved dagens indførsel af en vielse skrev: »Denne søndag læt., som var 26. mart., visiterede hans velædle højværdighed biskoppen Th. Kingo udi Paarup kirke, og så hverken før eller siden mere!.«

Som oven for nævnt dækker sognets tre ældste kirkebøger tiden op til 1814. Kirkebog nr. 4 er den første, der som følge af reskript af 11. december 1812 er forsynet med faste rubrikker til indførslerne. Her ved øges overskueligheden og læseligheden mærkbart; til gengæld forsvinder det mylder af småtræk, der giver de ofte tørre data liv. Endnu

Kopi af Paarup kirkebog 1646–1698 si. 327, hvor følgende er indført fra september 1655 til januar 1656:

Den 2. september er min gamle, oprigtige og gode ven Jens Nielsen i V. begravet, ætatis suæ, 69 år.

Den 12. novemb. er Laurits Hansen Mosegård Stegsted hans datter Karen død, udi hendes alders 4 måneder og nogle dage.

Den 27. novemb. er Rasmus Laurilsens hustru i Tarup begravet. Ætatis suæ.

In nomine Jesu.

Anno 1656.

Den 7. januar er min gode trofaste gamle ven Rasmus Han i Tarup begravet, Ætatis suæ 51 år.

Den 9. januar er Niels Jensens mindste barn Anne begravet, 14 dage gammelt.

(Størrelsesforhold mellem kopi og original 1:2).

har vi ikke taget stilling til, om også kirkebøgerne med numrene 4 til 9 (frem til 1892) skal transskriberes, eller om vi nøjes med at udarbejde registre over døbte, viede og døde. Under alle omstændigheder vil det vare endnu nogle år at gennemføre hele arbejdet; men slutresultatet skulle gerne blive en omfattende og let tilgængelig samling med tusinder af oplysninger om de mennesker, der har været deltagere i en kirkelig handling i Paarup sogn i tiden mellem 1646 og 1892.